

УДК 343.222.7

С. Р. БАГІРОВ

Сергій Рамізович Багіров, кандидат юридичних наук, доцент, докторант Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету

ВЧИНЕННЯ НЕОБЕРЕЖНОГО ЗЛОЧИНУ КІЛЬКОМА СУБ'ЄКТАМИ ЯК ЯВИЩЕ ОБ'ЄКТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ І ПРОБЛЕМА ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

В Україні та світі результатом різноманітних аварій та катастроф щорічно стають тисячі загиблих, десятки тисяч отримують різного ступеня тяжкості шкоду здоров'ю. Крім цього, завдається істотна шкода довкіллю, нормальному функціонуванню транспорту, безпеці виробництва й багатьом іншим сферам діяльності суспільства та держави. Технології сучасного світу призводять до того, що виявлення руйнівних потенцій стає можливим не стільки через об'єктивні властивості техніки, скільки через наявність суб'єктивного, або «людського», фактору. Цим фактором є необережна поведінка осіб, які є відповідальними за стан та функціонування техніки, а також тих осіб, які потрапляють до сфери дії машин та механізмів.

За певних умов необережна поведінка визнається злочинною, що потребує відповідних заходів кримінально-правового впливу. Водночас питання про підстави, зміст, форми та межі зазначеного впливу на необережну поведінку залишаються предметом багаторічних дискусій у правничих науках. З одного боку, наукою в цілому доведено ефективність принципу мінімальної криміналізації, недотримання якого позбавляє кримінальне право його змістовного атрибуту – покарання лише реально небезпечних проявів людської активності¹. З іншого боку, технічний розвиток людства і пов'язане з ним зростання проявів необережної поведінки призводить до реагування на них звичним (але не завжди раціональним) для кримінальної політики способом, тобто збільшенням обсягу криміналізації.

Сучасний стан необережної злочинності та відповідний розвиток наук кримінально-правового спрямування змушують по-новому підійти до вирішення багатьох проблем, що накопичились у правозастосовній діяльності. Однією з них постає недостатність теоретичних напрацювань доктрини кримінального права щодо складних ситуацій у правозастосуванні, коли небезпечні для суспільства наслідки завдаються необережною поведінкою кількох суб'єктів. Спроби вивчення правових наслідків збігу необережності кількох осіб у заподіянні спільної для них шкоди наочно висвітлюють низку питань, що не отримали належного опрацювання в науці.

Наведене вище не свідчить про те, що збіг необережності кількох осіб при заподіянні шкоди не вивчався наукою кримінального права. Як зазначав ще в XIX ст. професор М. Д. Сергеевський, «літературна доля питання про необережну співучасть є надзвичайно цікавою»².

Необхідно зауважити, що вчинення необережного злочину кількома особами спочатку розглядалось наукою кримінального права як спеціальне питання теорії співучасті у злочині.

Перші дослідження «необережної співучасті» були здійснені німецькими криміналістами початку XIX ст. (Й. Н. Борст, Й. К. Квісторп, К. А. Тітманн, К. К. Штюбель та ін.). Згодом, у середині та другій половині XIX ст., вивчення цього питання було продовжено такими авторами, як М. Бурі, К. Г. Вехтер, Х. Люден, Т. Р. Шютце та ін.³.

В Україні та Російській Імперії до революції 1917 р. питання про співучасть у необережних злочинах торкались Л. С. Білогриць-Котляревський⁴, О. С. Жиляєв⁵, Г. Є. Колоколов⁶, С. В. Познишев⁷, М. Д. Сергеевський⁸, М. С. Таганцев⁹ та інші вчені.

У радянський період розвитку науки кримінального права (з 20-х до 60-х рр. минулого століття) зазначене питання вивчали Г. Б. Віттенберг¹⁰, Е. Я. Немировський¹¹, В. С. Прохоров¹², А. Н. Трайнін¹³, М. Д. Шаргородський¹⁴ та інші науковці.

Протягом 50–60 рр. XX ст., напередодні реформи кримінального законодавства 1958–1960 рр., в радянській кримінально-правовій літературі тривали гострі дискусії щодо можливості співучасті у необережних злочинах.

Пізніше, у 60–70 рр. ХХ ст., проблема «необережної співучасті» частково трансформувалась у проблему «необережного співзаподіяння», оскільки більшість науковців негативно ставились до можливості необережної співучасті в умисному злочині або умисної співучасті в необережному злочині, допускаючи при цьому необережність кількох суб'єктів у вчиненні необережного злочину. Проблеми необережного співзаподіяння у 60–80 рр. ХХ ст. торкалися у своїх працях такі вчені, як М. І. Бажанов¹⁵, Р. Р. Галіакбаров¹⁶, М. С. Грінберг¹⁷, П. С. Дагель¹⁸, Н. Ф. Кузнецова та В. М. Кудрявцев¹⁹, В. А. Нерсесян²⁰, І. Р. Харитонов²¹ та ін.

З 90-х років ХХ ст. і в сучасній науці кримінального права до проблеми необережного співзаподіяння привертають увагу О. А. Арутюнов²², Д. А. Безбородов²³, В. І. Борисов²⁴, С. В. Гончаренко²⁵, О. В. Гороховська²⁶, М. С. Грінберг²⁷, О. О. Кваша²⁸, О. В. Курсаєв²⁹, В. А. Мисливий³⁰, В. О. Навроцький³¹, В. А. Нерсесян³², О. І. Парог³³, І. М. Тяжкова³⁴ та ін.

На сьогодні в науці кримінального права захищено лише дві кандидатські дисертації, спеціально присвячені проблемі необережного співзаподіяння – І. Р. Харитонов³⁵ та О. В. Курсаєвим (2011 р., Російська Федерація)³⁶. В українській теорії кримінального права окремих монографічних досліджень цього питання не було. Вказані вище українські автори торкалися проблеми необережного співзаподіяння у зв'язку із вивченням інших питань, тому наукові знання щодо цієї проблеми мають фрагментарний і суперечливий характер.

Метою цієї статті є підтвердження факту існування такого явища об'єктивної дійсності, як вчинення необережного злочину кількома особами, та висвітлення пов'язаних із цим окремих проблем теорії кримінального права.

У теорії правничих наук висловлювались застереження щодо пастки антикварності і рекомендація пам'ятати, що для наших цілей єдина важливість минулого полягає у тому світлі, який воно проливає на сучасність³⁷. Тому звернення до витоків тих чи інших проблем правової науки допомагає краще усвідомити їх сучасне значення.

На підставі вивчення доступних на сьогодні джерел можна дійти висновку, що вперше увагу на заподіяння тяжких наслідків необережною поведінкою кількох осіб звернули німецькі криміналісти початку ХІХ століття. Саме у цей час з'являються окремі праці, присвячені вивченню необережності як форми вини та злочинів, що вчиняються через необережність. Наприклад, у підручнику з кримінального права П. А. Фейєрбаха³⁸, який було видано у 1810 р. російською мовою, міститься посилання на працю Л. Х. фон Альмендінгена «Дослідження необережних злочинів», датовану 1804 роком³⁹.

Тогочасні німецькі вчені неодноразово наводили як у монографіях, так і в підручниках приклади з практики, в яких суспільно небезпечні наслідки наставали через поєднання необережної поведінки кількох осіб. Так, М. Бурі та Т. Р. Шютце аналізують ситуацію, коли дві няньки – А. і В. перебували з дитиною на березі річки. До них приходять їхні хлопці і запрошують на місцевий танцювальний майданчик. Посадивши дитину неподалік від води, няньки йдуть танцювати. Дитина, залишившись без догляду, доповзає до річки, падає у воду і тоне⁴⁰. К. Г. Вехтер, викладаючи вчення про необережну співучасть на лекціях у Лейпцизькому університеті, наводив такі приклади. Троє осіб на будівництві схопили важку балку і кинули її з будинку вниз на вулицю, не звернувши уваги на перехожого, якому цією балкою було заподіяно смертельне ушкодження. В іншій ситуації особа лишає без догляду заряджену бойовими патронами вогнепальну зброю, при поводженні з якою особа А. вистрілила і заподіяла смерть третій особі, В⁴¹. Осіб, що необережно поводити себе в наведених ситуаціях, К. Г. Вехтер вважає винуватими у необережному вбивстві і використовує для позначення цих осіб термін «Miturheber», який у контексті можна перекласти з німецької як «співвинуватець».

У зв'язку із цим Г. Є. Колоколов зазначав, що можливість необережної співучасті безумовно визнавалась як стародавніми, так і сучасними (сучасними Г. Є. Колоколову – С.Б.) німецькими криміналістами⁴².

Зауважимо, що найпопулярнішим прихильником можливості співучасті у необережних злочинах можна визнати професора М. Д. Сергєєвського. Вчений обстоював думку, що відповідальність кількох осіб за один наслідок можлива не лише під час умисної діяльності, а й необережної, інакше кажучи, що поняття співучасті, на підставі загальних положень про причинний зв'язок, на протигагу пануючим поглядам, цілком може застосовуватись до необережних діянь⁴³.

Подальший розвиток теорії кримінального права щодо можливості кримінальної відповідальності за необережне заподіяння шкоди кількома особами характеризувався такими тенденціями.

По-перше, вчинення необережного злочину кількома особами було визнано криміналістами різних країн явищем об'єктивної дійсності, що потребує правового відображення. Наприклад, українська дослідниця співучасті у злочині О. О. Кваша, з огляду на сформульоване нею визначення структури співучасті у злочині, доходить висновку про неможливість необережної участі в умисному злочині, так і умисної участі в необережному злочині. Водночас авторка привертає увагу до того факту, що в об'єктивній дійсності злочинні наслідки в таких випадках заподіюються не одноособово, а спільними зусиллями кількох осіб – так звана «фактична співучасть». Для відображення цих ситуацій у праві вчені знаходять певні вирішення⁴⁴. Отже, О. О. Кваша визнає існування практичних ситуацій, коли злочинні наслідки заподіюються спільними зусиллями кількох осіб, які діють необережно. З приводу цього можна підкреслити, що яку б позицію не обирали ті чи інші науковці – або позицію прихильників співучасті в необережних злочинах, або їх опонентів – у будь-якому разі факт існування можливості вчинення злочину необережною поведінкою двох або більше осіб, як правило, не заперечується спеціалістами з кримінального права.

Водночас констатація існування певного правового явища потребує відповідного реагування на нього, застосування заходів правового впливу. Заходи впливу, у свою чергу, мають застосовуватись раціонально, на підставі виявлених наукових закономірностей і згідно з ними, хоча варто мати на увазі, що в теорії кримінального права висловлювались й інші погляди щодо цього. Так, Г. Л. Радбрух вважав, що зміни закону і теорії здійснюються відповідно до потреб часу і людини, виходячи із мислимої в якості ідеальної певної філософсько-правової системи⁴⁵. Тому наука кримінального права, постаючи значною мірою «автопоістичною»⁴⁶ системою, здійснила спробу опису та класифікації необережного заподіяння шкоди кількома особами за допомогою тих теоретичних конструкцій, що були наявними. У підсумку німецькими криміналістами було закладено основи вчення *concursum incautus* – тобто, про збіг необережної поведінки в одному злочині. *Concursum incautus* вважалось особливим видом співучасті і розглядалось у межах вчення про співучасть у злочині.

Такий підхід не був сприйнятий значною кількістю науковців у сфері кримінального права, які вважали, що інститут співучасті є властивим лише умисним злочинам і запровадження теорії необережної співучасті руйнує досягнуті конвенції щодо сутності та правових наслідків співучасті. Результатом цього розходження стало формування двох основних (тут автор свідомо залишає поза увагою низку другорядних концепцій, що існували у межах кожного з підходів. – С.Б.) наукових підходів щодо можливості співучасті у необережних злочинах. Це утворило другу тенденцію розвитку теорії кримінального права щодо необережного заподіяння шкоди кількома особами, яка характеризувалась гострими дискусіями між прихильниками співучасті у необережних злочинах та їх опонентами.

Складність обговорюваних питань впливала і на оцінку результатів цих дискусій. Наприклад, дослідниця проблеми необережного співзаподіяння І. Р. Харитонова зазначає, що в кінці 50-х – на початку 60-х рр. минулого століття у пресі відбувалась жвава дискусія навколо концепції «співучасть у необережному злочині», підсумком якої стала одностайна відмова спеціалістів від поширення норм інституту співучасті на необережні діяння⁴⁷. Вважаємо, що у цьому висновку І. Р. Харитонова припускається неточності: складно стверджувати про одностайну відмову спеціалістів, коли А. Н. Трайнін, М. Д. Шаргородський, В. С. Прохоров та інші науковці розглядали можливість співучасті у необережному злочині. Наприклад, у 1957 р. під час наукової сесії на юридичному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка з доповіддю на тему «Деякі питання Загальної частини кримінального права при кваліфікації злочинних порушень трудової дисципліни на автомобільному транспорті» виступив В. І. Василенко. З положенням доповіді про можливість співучасті у цих злочинах не погодився Я. М. Брайнін. Водночас С. І. Тихенко заперечив Я. М. Брайнину, підтримав В. І. Василенка і навів приклади, що спростовують положення про неможливість співучасті у цих злочинах⁴⁸.

Варто все ж таки погодитись із іншим висновком І. Р. Харитонові: зазначена дискусія замкнулася на проблемах можливості чи неможливості співучасті у необережному злочині, що лишило поза увагою вчених питання, пов'язані з феноменом необережного співзаподіяння єдиного злочинного результату як автономного, самостійного кримінально-правового явища⁴⁹.

Термін «необережне співзаподіяння» став активно застосовуватись наукою радянського кримінального права з 60-х рр. ХХ століття. На підставі вивчення доступних джерел можна дійти висновку, що він є перекладом німецькомовного відповідника «fahrlässige Mitverursachung» і вперше був використаний 1962 р. у статті Н. Ф. Кузнецової та В. М. Кудрявцева «Кваліфікація співучасті у злочині»⁵⁰.

І. Р. Харитонова зазначає, що під час дискусії про співучасть у необережному злочині обговорювались нетипові, такі, що рідко зустрічаються на практиці, приклади побутової необережності. Дійсна ж, реальна основа необережного співзаподіяння у кримінальному праві – сфера взаємодії людини і техніки у процесі виробничої чи іншої колективної діяльності – лишилась поза полем зору її учасників⁵¹. Дійсно, у тому, що в сучасних умовах необережне співзаподіяння зустрічається частіше у сфері взаємодії людини і техніки, І. Р. Харитонова, безсумнівно, має рацію. Проте наявність нетипових, таких, що рідко зустрічаються на практиці, прикладів побутової необережності аж ніяк не означає, що не треба шукати теоретичні конструкції, котрі мають охопити такі ситуації при їх виникненні у майбутньому. У сфері кримінального права обов'язково має реалізовуватись випереджувальне відбиття, оскільки одним з невід'ємних критеріїв науковості постає передбачення майбутнього «на ґрунті знання законів функціонування і розвитку об'єктів, що досліджуються»⁵².

Водночас варто мати на увазі, що серед науковців немає єдності і в розумінні змісту поняття «необережне співзаподіяння», оскільки останнє, на думку деяких вчених (напр., М. С. Грінберга, І. Р. Харитонові тощо), охоплює лише ситуацію одночасного заподіяння шкоди з боку двох або більше суб'єктів, які діють на кшталт співвиконавців (якщо провести аналогію з інститутом співучасті). На переконання цих спеціалістів, поняття «необережне співзаподіяння» є властивим лише вузькому колу випадків, пов'язаних із заподіянням шкоди кількома особами через необережність. У зв'язку із цим вони розмежовують, з одного боку, необережне співзаподіяння, а з іншого, – більш широке коло можливих ситуацій необережного заподіяння шкоди двома або більше суб'єктами⁵³.

З огляду на обмежений обсяг цієї публікації, не всі проблеми необережного співзаподіяння можна належним чином розкрити, тому наразі торкнемося їх лише пунктирно. Отже, недостатність сьогоденного теоретичного потенціалу науки кримінального права щодо описаної проблемної ситуації демонструють кілька складових, причому нижченаведений їх перелік не є вичерпним:

1) теоретичні проблеми:

– відсутність задовільного концепту кримінально-правового регулювання відповідальності за необережну поведінку кількох суб'єктів одного злочину;

– недостатнє вивчення юридичної природи множинності суб'єктів необережного заподіяння шкоди;
– відсутність теоретичних розробок для виокремлення видів суб'єктів (співзаподіяльників), які діють необережно, за аналогією із видами співучасників умисного злочину, що має надати допомогу у диференціації їхньої відповідальності;

2) правозастосовні проблеми:

– складність оцінки та встановлення причинного зв'язку у категоріях справ, де спільний суспільно небезпечний наслідок завдається необережною поведінкою кількох осіб;

– дисбаланс заходів кримінально-правового впливу, що припадають лише на особу, яка безпосередньо заподіяла шкоду, а інші учасники механізму заподіяння можуть уникнути кримінальної відповідальності;

– недостатність теоретичних знань у науці кримінального права задля оптимального вирішення інших суперечливих питань правозастосовної діяльності щодо необережних злочинів (таких як проблема «спеціальної осудності» суб'єкта необережного злочину, розмежування казусу та злочинної недбалості, застосування обставин, які індивідуалізують покарання тощо);

3) законотворчі проблеми:

– необхідність усунення прогалин в Загальній частині Кримінального кодексу України такими нормами, що передбачали б науково обгрунтовану систему заходів кримінально-правового впливу за множинності суб'єктів необережного заподіяння шкоди;

– відсутність доктринальної моделі нормативного балансу заходів кримінально-правового впливу з урахуванням специфіки необережних діянь (тобто, існує суттєве викривлення в нормативній площині – норми про відповідальність за необережність представлені вельми повно, іноді навіть зайво, проте специфіка караності та інших кримінально-правових наслідків майже не врахована законодавцем).

З огляду на зазначене, підстави, зміст, форми та межі кримінально-правового регулювання полісуб'єктної необережної поведінки потребують теоретичного переосмислення й уточнення.

На підставі викладеного можна дійти таких висновків. У сучасній науці кримінального права відносно вчинення необережного злочину кількома особами (необережного співзаподіяння) існує невідповідність емпіричного базису і теоретичних ресурсів. Протягом багатьох років формується проблемна ситуація, яка є реакцією на відкриття того факту, що вчинення необережного злочину кількома особами не вкладається у готові концептуальні схеми теорії співучасті у злочині.

Пропоновані сьогодні наукою кримінального права теоретичні конструкції щодо вирішення проблеми необережного співзаподіяння постають лише паліативом. Це потребує подальшої розробки теоретичного і законодавчого інструментарію, які більш адекватно відображатимуть об'єктивну реальність – існування необережного злочину, вчиненого кількома особами.

¹ *Ashworth A. Is the Criminal Law a Lost Cause? / Andrew Ashworth // The Law Quarterly Review. – 2000. – Vol. 116. – № 2. – P. 225–256.*

² *Сергеевский Н. Д. О значении причинной связи в уголовном праве / Н. Д. Сергеевский. – Ярославль : Типо-Литография Г. Фальк, 1880. – Ч. 1, П. – 369 с. – С. 81.*

³ *Колоколов Г. Е. О соучастии в преступлении / Г. Е. Колоколов. – М. : Университетская типография, 1881. – 210 с. – С. 50–51.*

⁴ *Белогриц-Котляревский Л. С. Очерки курса русского уголовного права. Общая и Особенная часть. Лекции / Л. С. Белогриц-Котляревский. – Киев-Харьков: Южно-русское книгоиздательство Ф. А. Иогансона, 1896. – 678 с. – С. 175–176.*

⁵ *Жиряев А. С. О стечении нескольких преступников при одном и том же преступлении / А. С. Жиряев. – Дерпт : Типография Г. Лаакманна, 1850. – 144 с. – С. 36–39.*

⁶ *Колоколов Г. Е. Вказана праця. – С. 42–51.*

⁷ *Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. – Изд. 2-е, испр. и доп. / С. В. Познышев – М. : Издание А.А. Карцева, 1912. – 662 с. – С. 377–378.*

⁸ *Сергеевский Н. Д. Вказана праця. – С. 81–83.*

⁹ *Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть Общая. Том 1. / Н. С. Таганцев. – Тула : Автограф, 2001. – 800 с. – С. 577–578.*

¹⁰ *Виттенберг Г. Б. О некоторых спорных вопросах учения о соучастии / Г. Б. Виттенберг // Труды Иркутского государственного университета им. А. А. Жданова. – 1958. – Т. 27. – Вып. 4. – С. 53–68. – С. 53–61. – (Серия «Юридическая»).*

¹¹ *Немировский Э. Я. Советское уголовное право. Части Общая и Особенная. – 2-е изд., изм. и доп. / Э. Я. Немировский. – Одесса : Изд-во «Одесполиграф», 1926. – 368 с. – С. 144–145.*

¹² *Прохоров В. С. К вопросу о субъективной стороне соучастия / В. С. Прохоров // Вестник Ленинградского университета. – 1962. – № 11. – С. 116–126. – С. 119–123.*

¹³ *Траинин А. Н. Учение о соучастии / А. Н. Траинин. – М. : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1941. – 158 с. // Наведено за працею: *Траинин А. Н. Избранные труды / Составление, вступительная статья докт. юрид. наук, профессора Н. Ф. Кузнецовой. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 898 с. – С. 307–317.**

¹⁴ *Шаргородский М. Д. Некоторые вопросы общего учения о соучастии / М. Д. Шаргородский // Известия ВУЗов. – Правоведение. – 1960. – № 1. – С. 84–97. – С. 90–93.*

¹⁵ *Статтю коментує професор Харківського юридичного інституту М. І. Бажанов // Радянське право. – 1989. – № 10. – С. 66–67. – Комент. ст.: Про поняття необережного співзаподіяння / С. Гончаренко // Радянське право. – 1989. – № 10. – С. 63–66. – С. 66–67.*

¹⁶ *Галиакбаров Р. Р. Групповое преступление. Постоянные и переменные признаки : учеб. пособ. по спецкурсу «Спорные вопросы соучастия в преступлении» / Р. Р. Галиакбаров. – Свердловск : Свердловский юридический институт, 1973. – 140 с. – С. 90–94.*

- ¹⁷ Гринберг М. С. Ответственность за преступную неосторожность при действии производственного коллектива / М. С. Гринберг // Советское государство и право. – 1979. – № 8. – С. 103–108.
- ¹⁸ Дагель П. С. Причинная связь в преступлениях, совершаемых по неосторожности / П. С. Дагель // Вопросы борьбы с преступностью. – М. : Юридическая литература, 1981. – Вып. 34. – С. 28–38. – С. 35–37.
- ¹⁹ Кузнецова Н., Кудрявцев В. Квалификация соучастия в преступлении / Нинель Кузнецова, Владимир Кудрявцев // Советская юстиция. – 1962. – № 19. – С. 14–17.
- ²⁰ Нерсесян В. А. Ответственность за неосторожные преступные деяния в свете научно-технической революции : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / В. А. Нерсесян. – М., 1983. – 24 с. – С. 19–20.
- ²¹ Харитонова И. Р. Понятие неосторожного сопричинения по советскому уголовному праву / И. Р. Харитонова // Проблемы совершенствования уголовного законодательства на современном этапе : Межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : Изд-во Свердловского юрид. ин-та, 1985. – С. 123–132.
- ²² Арутюнов А. А. Соучастие в преступлении / А. А. Арутюнов. – М. : Статут, 2013. – 408 с. – С. 19–27.
- ²³ Безбородов Д. А. Неосторожные многосубъектные преступления: понятие и квалификация : учеб. пособ. / Д. А. Безбородов. – СПб. : Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2015. – 60 с.
- ²⁴ Борисов В. І. Основні проблеми охорони безпеки виробництва в кримінальному законодавстві України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. І. Борисов. – Х., 1993. – 35 с. – С. 25; Борисов В. ІІ. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, обеспечивающих безопасность дорожного движения / В. И. Борисов, С. В. Гизимчук. – Х. : Консум, 2001. – 160 с. – С. 65, 97.
- ²⁵ Гончаренко С. В. Про поняття необережного співзаподіяння / С. В. Гончаренко // Радянське право. – 1989. – № 10. – С. 63–66.
- ²⁶ Гороховська О. В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності : моногр. / О. В. Гороховська ; наук. ред. А. А. Музика. – К. : Вид. ПАЛІВОДА А.В., 2007. – 180 с. – С. 74–76.
- ²⁷ Гринберг М. С. Соучастие в неосторожных преступлениях / М. С. Гринберг // Советское государство и право. – 1990. – № 8. – С. 53–60.
- ²⁸ Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність : моногр. / О. О. Кваша; НАН України ; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. – 560 с. – С. 128–129.
- ²⁹ Курсаев А. В. Неосторожное сопричинение в российском уголовном праве : моногр. / А. В. Курсаев. – М. : Юрлитинформ, 2015. – 280 с.
- ³⁰ Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та криминологічне дослідження) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. А. Мисливий. – К., 2005. – 39 с. – С. 29.
- ³¹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с. – С. 211.
- ³² Нерсесян В. А. Ответственность за неосторожные преступления / В. А. Нерсесян. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. – 223 с. – С. 166–187.
- ³³ Рарог А. И. Уголовная ответственность за неосторожное сопричинение / А. И. Рарог // Уголовное право в XXI веке : Материалы Международной научной конференции на юридическом факультете МГУ им. М. В. Ломоносова 31 мая – 1 июня 2001 г. – М. : Лекс Эст, 2002. – С. 62–70.
- ³⁴ Тяжкова И. М. Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности / И. М. Тяжкова. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 278 с. – С. 53–59.
- ³⁵ Харитонова И. Р. Неосторожное сопричинение в советском уголовном праве : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / И. Р. Харитонова. – Свердловск, 1985. – 15 с.
- ³⁶ Курсаев А. В. Дифференциация уголовной ответственности за неосторожное сопричинение вреда : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. В. Курсаев. – М., 2011. – 26 с.
- ³⁷ Holmes, Jr., O. W. The Path of the Law / O. W. Holmes, Jr. // Boston University Law Review. – 1998. – Vol. 78. – № 3. – P. 699–715. – P. 712.
- ³⁸ Фейербах П. А. Уголовное право / Пауль Ансельм Фейербах. – СПб.: Медицинская типография, 1810. – 142 с. – С. 52.
- ³⁹ Altmendingen, L.H., v.: Untersuchungen über das culpose Verbrechen. – Giessen, 1804.
- ⁴⁰ Колоколов Г. Е. Вказана праця. – С. 50.
- ⁴¹ Сергеевский Н. Д. Вказана праця. – Ч. 1. – С. 81–83.
- ⁴² Колоколов Г. Е. Вказана праця. – С. 50–51.
- ⁴³ Сергеевский Н. Д. Вказана праця. – Ч. 1. – С. 81.
- ⁴⁴ Кваша О. О. Вказана праця. – С. 128–129.
- ⁴⁵ Radbruch G. L. Jurisprudence in the Criminal Law / Gustav Radbruch // Journal of Comparative Legislation and International Law. 3rd Series. – 1936. – Vol. 18. – 4. – P. 212–216.
- ⁴⁶ Teubner G. Law as an Autopoietic System / Gunther Teubner. – Oxford: Blackwell, 1993. – 203 p. – P. 22; Eastman N., Campbell C. Neuroscience and legal determination of criminal responsibility / Nigel Eastman, Colin Campbell // Nature Reviews. – 2006. – Vol. 7. – April. – P. 311–318. – P. 312.
- ⁴⁷ Харитонова И. Р. Понятие неосторожного сопричинения по советскому уголовному праву / И. Р. Харитонова // Проблемы совершенствования уголовного законодательства на современном этапе. Межвуз. сб. науч. тр. – Свердловск : Изд-во Свердловского юрид. ин-та, 1985. – С. 123–124.
- ⁴⁸ Мунтян В. Л. На юридическом факультете Киевского государственного университета им. Т. Г. Шевченко / В. Л. Мунтян // Советское государство и право. – 1957. – № 9. – С. 132 – 134. – С. 133–134.
- ⁴⁹ Харитонова И. Р. Вказана праця. – С. 124.
- ⁵⁰ Кузнецова Н., Кудрявцев В. Вказана праця. – С. 15.
- ⁵¹ Харитонова И. Р. Вказана праця. – С. 124.
- ⁵² Основы философии науки : учеб. пособ. для аспирантов / В. П. Кохановский [и др.] – 6-е изд. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 603 с. – С. 26.

⁵³ Див., напр.: *Гринберг М. С.* Соучастие в неосторожных преступлениях / М. С. Гринберг // Советское государство и право. – 1990. – № 8. – С. 53–60; *Харитонова И. Р.* Вказана праця. – С. 123–132.

Резюме

Багіров С. Р. Вчинення необережного злочину кількома суб'єктами як явище об'єктивної дійсності і проблема теорії кримінального права.

У статті доводиться, що в сучасній науці кримінального права щодо вчинення необережного злочину кількома особами (необережного співзаподіяння) існує невідповідність емпіричного базису і теоретичних ресурсів. Описана довготривала проблемна ситуація, що є реакцією на відкриття того факту, що вчинення необережного злочину кількома особами не вкладається у готові концептуальні схеми теорії співучасті у злочині. Актуалізовано питання подальшої розробки теоретичного і законодавчого інструментарію, які більш адекватно відображатимуть об'єктивну реальність – існування необережного злочину, вчиненого кількома особами.

Ключові слова: множинність суб'єктів, співучасть у злочині, необережність, необережний злочин, необережне співзаподіяння.

Резюме

Багіров С. Р. Совершение неосторожного преступления несколькими субъектами как явление объективной действительности и проблема теории уголовного права.

В статье доказывается, что в современной науке уголовного права относительно совершения неосторожного преступления несколькими лицами (неосторожного сопричинения) существует несоответствие эмпирического базиса и теоретических ресурсов. Описана долговременная проблемная ситуация, являющаяся реакцией на открытие факта, что совершение неосторожного преступления несколькими лицами не укладывается в готовые концептуальные схемы теории соучастия в преступлении. Актуализирован вопрос дальнейшей разработки теоретического и законодательного инструментария, которые адекватнее отразят объективную реальность – существование неосторожного преступления, совершенного несколькими лицами.

Ключевые слова: множественность субъектов, соучастие в преступлении, неосторожность, неосторожное преступление, неосторожное сопричинение.

Summary

Bagirov S. Negligence crime is committed by several offenders as a phenomenon of objective reality and the problem of the theory of criminal law.

In modern science of criminal law regarding the commission of negligent crimes by several persons (negligent co-causality) there is a discrepancy of empirical basis and theoretical resources. Over the years formed a problematic situation that is a reaction to the opening of the fact that committing negligent crime to several persons does not fit in the prepared conceptual scheme theory of complicity in crime. This requires further advancement of theoretical and legal instruments that more adequately reflect the objective reality – the existence of negligent crime committed by several persons.

Key words: plurality of offenders, criminal complicity, negligence, crime is committed by negligence, co-causality in crimes are committed by negligence.

УДК: 340.5(347.965.8)

Н. М. БАКАЯНОВА

Нана Мезенівна Бакаянова, кандидат юридичних наук, доцент Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат, секретар дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії Одеської області

ОБ'ЄДНАННЯ АДВОКАТІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Розвиток адвокатського самоврядування, дотримання професійних прав адвокатів та гарантій адвокатської діяльності потребують ретельної уваги, у тому числі й до прав адвокатів створювати в установленому законом порядку місцеві, всеукраїнські й міжнародні об'єднання.

Дискусійні питання функцій громадських організацій та громадських спілок адвокатів, їх ролі в суспільному житті, членства адвокатів у таких об'єднаннях, їх взаємодія із органами адвокатського самоврядування та Національною асоціацією адвокатів України (далі – НААУ) обумовлюють наукове дослідження правового статусу та діяльності об'єднань адвокатів.

Питання правового статусу інституту адвокатури розглядалися в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців. Різним аспектам цієї проблематики присвячували свої праці М. Р. Аракелян, М. Ю. Барщевський, Т. В. Варфоломєєва, Т. Б. Вільчик, О. П. Галоганов, І. В. Головань, С. В. Гончаренко, С. О. Деханов, А. Г. Куче-